

Л. В. Гаврилова,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.3.65

ПЕРСПЕКТИВНЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

L. Gavrilova,
post-graduate student of the Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

PERSPECTIVE BUDGET PLANNING AS A COMPONENT OF THE BUDGET PROCESS

У статті розкрито сутність та роль перспективного бюджетного планування як складової бюджетного процесу; завдання бюджетного планування, до яких належать забезпечення збалансованості бюджетних показників, макроекономічних пропорцій розвитку країни; відображення пріоритетів бюджетної політики щодо розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому; ефективного формування, використання, розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів; розподілу видатків бюджету з метою необхідності наближення надання гарантованих послуг до їх споживача; забезпечення мінімального рівня соціальних потреб. Визначено, що одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку; проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування; у процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Розглянуто бюджетне планування як вагому складову системи управління державними фінансами, що забезпечує фінансовим ресурсним потенціалом споживачів бюджетних коштів в необхідній та економічно доцільній мірі, яка відповідає можливостям їх залучення та спрямована на стимулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому при дотриманні умов фінансової стійкості і збалансованості бюджетів всіх рівнів, раціональності та ефективності використання бюджетних коштів. Показано, що провідну роль у формуванні та розвитку соціально-економічної структури сучасного суспільства відіграє система бюджетного прогнозування та планування, яка забезпечує поєднання всі сфери суспільних фінансів: надання бюджетних послуг, управління державним боргом, управління бюджетними закупівлями, планування бюджетних інвестицій; інституційна структура бюджетної стратегії як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни.

The article reveals the essence and role of perspective budget planning as a component of the budget process; the tasks of budget planning include balancing budget indicators, macroeconomic proportions of the country's development; reflecting the priorities of the fiscal policy on the development of administrative and territorial units and the country as a whole; effective formation, use, distribution and redistribution of budget resources; distribution of budget expenditures with the purpose of the need to approach the provision of guaranteed services to their customers; ensuring the minimum level of social needs. It is determined that one of the main instruments of state regulation of socio-economic development is promising budget planning, the content of which is to develop the

main directions of the formation and use of budgetary funds in the medium and long term, taking into account the need to perform tasks that are facing the society at a certain stage its development; the purposeful fiscal and fiscal policy envisages the introduction of strategic budget planning; in the process of perspective budget planning, conditions are created for solving the most important problems of state influence on economic development. Budget planning is considered as a significant component of the public finance management system, which provides the financial resource potential of consumers of budget funds in the necessary and economically feasible measure, which corresponds to their attraction and aims at stimulating the socio-economic development of administrative units and the country as a whole, subject to conditions financial sustainability and balance of budgets of all levels, rationality and efficiency of using budget funds. It is shown that the system of budget forecasting and planning, which provides a combination of all spheres of public finance: budget services, public debt management, budget procurement management, budget investment planning, plays a leading role in the formation and development of the socio-economic structure of modern society; the institutional structure of the budget strategy as an important component of state regulation is an effective tool for socio-economic development of the country.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, формування бюджету, бюджетна політика, перспективне бюджетне планування.

Key words: budget, budget system, budget formation, budget policy, promising budget planning.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. Проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Розробка і реалізація бюджетної стратегії є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. З метою активізації впливу бюджетної стратегії на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, П. Кругмана [3], В. Нордхауса [6], Н. Менкью [7], П. Самуельсона [6], Дж. Стігліца, В. Танзі. Питання формування бюджету

досліджуються у працях вітчизняних вчених: Л. Лисяк, А. Мазаракі [2], В. Макогон [4], С. Мельниченко [5], І. Луніної, І. Лютого, В. Федосова [1], І. Чугунова [2; 8—10], С. Юрія [1] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття перспективного бюджетного планування як складової бюджетного процесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Метою бюджетної стратегії є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання, державного фінансового контролю. Державне регулювання в сучасних умовах являє собою макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Прогнозування бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу.

Провідну роль у формуванні та розвитку соціально-економічної структури сучасного суспільства відіграє система бюджетного прогнозування та планування, яка забезпечує поєднання всі сфери суспільних фінансів: надання бюджетних послуг, управління державним боргом, управління бюджетними закупівлями, планування бюджетних інвестицій. Таким чином забезпечується уз-

годженість за термінами, формами та обсягами фінансових ресурсів у межах бюджетної системи. На стратегічному рівні здійснюється планування загального рівня податкового навантаження, обсягу та структури соціальних послуг, що надаються державним сектором економіки. У відповідності зі стратегічними пріоритетами визначаються середньострокові цілі соціально-економічного розвитку країни, які відображені у вигляді пріоритетів, сформульованих у програмах уряду, державних цільових програмах, висвітлюються у бюджетному плані.

Бюджетне планування виступає як одну з вагомих складових системи управління державними фінансами, що забезпечує фінансовим ресурсним потенціалом споживачів бюджетних коштів в необхідній та економічно доцільній мірі, яка відповідає можливостям їх залучення та спрямована на стимулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому при дотриманні умов фінансової стійкості і збалансованості бюджетів всіх рівнів, раціональності та ефективності використання бюджетних коштів. Разом з тим бюджетне планування доходів виступає необхідним компонентом науково-обґрунтованого бюджетного процесу та своїм об'єктом розглядає лише частину фінансових ресурсів в якості сукупності потенційних податкових та неподаткових надходжень акумульованих у бюджетній системі. Основним його завданням є досягнення максимально можливого рівня бюджетної автономії в частині власних податкових надходжень. Бюджетне планування видатків є сукупністю методів, спрямованих на визначення обсягу бюджетних коштів відповідно до видаткових зобов'язань визначених пріоритетами здійснюваної залежно від соціально-економічних умов бюджетної політики. До основних завдань бюджетного планування видатків належить: визначення напрямів використання бюджетних коштів; виявлення резервів зростання бюджетних ресурсів; фінансове забезпечення виконання зобов'язань органів державної влади та місцевого самоврядування [5].

До принципів бюджетного планування належать: прозорості та передбачуваності бюджетної політики, шляхом максимальної формалізації дій органів державної влади та місцевого самоврядування; публічності — доступності відповідної інформації громадськості; реалістичності — бюджет формується на реалістичних макрпоказниках соціально-економічного розвитку; науковій обґрунтованості — бюджет формується на основі аналізу причин недовиконання планів за результатами звітнього періоду та прогнозів, оцінки факторів соціально-економічного розвитку з використанням прогнозних моделей; обов'язкового резервування коштів для здійснення непередбачених видатків, які не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету.

До методів бюджетного планування належать нормативний метод, який полягає у застосуванні нормативів, що регламентують бюджетні показники; балансовий метод, який передбачає планування на основі узгодження доходів та видатків бюджету; аналітичний метод, який передбачає визначення бюджетних показників базуючись на моделюванні; програмно-цільовий метод, передбачає визначення видатків бюджету вихо-

дячи з оцінки досягнення конкретних результатів, ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу; метод коефіцієнтів, який базується на застосуванні відповідних коефіцієнтів, що визначаються на основі ретроспективних показників. До засобів бюджетного планування належать: державні соціальні стандарти, державні соціальні нормативи, фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них; формула фінансового вирівнювання, індекс відносної податкоспроможності відповідного бюджету; коефіцієнт вирівнювання, показники результативності, інструментарій моніторингу бюджетних програм, апарат економіко-математичного моделювання.

Як система бюджетне планування включає: об'єкт, суб'єкт, функції, мету, завдання, методологію, інституційне забезпечення та його законодавчо-правову основу. Об'єктом бюджетного планування є бюджетні кошти; суб'єктами — органи державної влади та місцевого самоврядування наділені відповідними повноваженнями. Мета бюджетного планування полягає в створенні необхідних умов для забезпечення динамічної збалансованості та стійкості бюджетної системи. До функцій бюджетного планування належать: визначення екзогенних і ендогенних факторів впливу на розвиток бюджетної системи та її складових; цілей, завдань та шляхів реалізації бюджетної політики; показників бюджетної архітектури на короткострокову, середньострокову і довгострокову перспективу; обґрунтування комплексу заходів спрямованих на забезпечення досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому; визначення необхідних фінансових ресурсів для досягнення визначених цілей і завдань соціально-економічного розвитку країни; координація дій учасників бюджетного процесу щодо досягнення цілей соціально-економічного розвитку. До завдань бюджетного планування належать: забезпечення збалансованості бюджетних показників, макроекономічних пропорцій розвитку країни; відображення пріоритетів бюджетної політики щодо розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому; формування обґрунтованих і реалістичних програм з реалізації зазначених пріоритетів; підвищення обґрунтованості рішень у бюджетній сфері; ефективного формування, використання, розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів; розподілу видатків з метою необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача; забезпечення мінімального рівня соціальних потреб; забезпечення оптимального співвідношення між обсягами ресурсів, що залишатимуться у розпорядженні суб'єктів господарювання і домогосподарств та централізуються державою.

Інституційне забезпечення бюджетного планування — сукупність інституцій, які забезпечують законодавчо-правові та організаційні умови, необхідні для функціонування та розвитку системи бюджетного планування. Організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди визначає

Міністерство фінансів України. Формування бюджету розпочинається з визначення загального обсягу бюджетних витрат, сукупних зобов'язань відповідної адміністративно-територіальної одиниці та визначення потреб у бюджетних доходах необхідних для виконання цих зобов'язань. Ці основні рішення формуються в процесі стратегічного прогнозування та планування і знаходять відображення в програмних документах уряду. Завдяки бюджетному плануванню забезпечується збалансованість бюджетів, визначаються шляхи раціонального використання фінансових ресурсів. Виходячи з рівня бюджету, кожен фінансовий план вирішує відповідне завдання у конкретній ланці державного управління. При цьому з метою якісного і своєчасного складання проектів відповідних бюджетів необхідні відомості щодо: податкового законодавства; види та обсяги видатків всіх рівнів бюджетної системи; взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами; фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів до них, тощо. Найбільш важливими питаннями розвитку системи бюджетного планування в умовах трансформаційних змін економіки є обґрунтування та вибір методів, засобів та інструментарію моніторингу бюджетних програм. Оцінка бюджетних показників з врахуванням індикаторів виконання бюджетів, їх збалансованості свідчить про необхідність удосконалення методології та інституційного забезпечення системи бюджетного планування [10].

Таким чином, необхідність удосконалення системи бюджетного планування пов'язана з реформуванням системи державних фінансів, в результаті якого створюються передумови для переходу до середньострокового бюджетного планування. Стабілізація системи державних фінансів дозволить планувати бюджетні показники на основі чітко визначених та науково-обґрунтованих рішень, які не будуть суттєво коригуватися.

Важливими завданнями є: забезпечення ефективної гармонізації стратегічного, фінансово-економічного та бюджетного планування; орієнтування діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на досягнення стратегічних цілей і завдань, отримання конкретних результатів; забезпечення переходу від короткострокового бюджетного планування до середньострокового; впровадження комплексної оцінки ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованої на аналіз якості наданих бюджетних послуг, результатів реалізації бюджетних програм; реформування бюджетного процесу з метою забезпечення прозорості та підконтрольності суспільству діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; створення логічної вертикалі фінансово-бюджетного планування: стратегічні цілі соціально-економічного розвитку країни — стратегічні цілі бюджетної політики — завдання та шляхи їх реалізації — фінансово-бюджетні індикатори — бюджетні ресурси.

Побудова логічної вертикалі бюджетного планування передбачає: перехід до системи стратегічного планування в органах державної влади та місцевого самоврядування як основного інструменту реалізації соціально-економічної політики, що забезпечує підвищення рівня їх самостійності та відповідальності за результа-

ти діяльності; взаємоузгодження завдань стратегічних планів органів державної влади та місцевого самоврядування з бюджетними програмами, розробкою системи кількісних і якісних показників оцінки проміжних і кінцевих результатів їх діяльності; посилення самостійності і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розробки та реалізації їхніх планів з урахуванням впровадження нових підходів щодо бюджетного планування; розробку системи конкретних стратегічних цільових індикаторів; впровадження системи моніторингу досягнення органами державної влади та місцевого самоврядування стратегічних цілей і відповідних кінцевих результатів.

Запровадження перспективного бюджетного планування дозволить вирішити наступні завдання: забезпечення середньострокової збалансованості надходжень і витрат; визначення пріоритетів розвитку територій з урахуванням обмежень по доходах; формування обґрунтованих і реалістичних бюджетних програм щодо реалізації пріоритетів соціально-економічного розвитку територій; здійснення моніторингу та аналізу ступеня досягнення поставлених цілей та якості бюджетних прогнозів; підвищення обґрунтованості стратегічних рішень та ефективності використання бюджетних коштів. При цьому з точки зору орієнтації бюджету на кінцеві результати основоположне значення має відображення в перспективному бюджетному плані розподілу асигнувань за відповідними періодами. Зазначене сприятиме створенню стимулів щодо оптимізації бюджетних витрат, формуванню системи індикаторів їх результативності, підвищенню об'єктивності оцінки діяльності бюджетних установ та якісного рівня підготовки проектів бюджетів [2].

Вагомим завданням є забезпечення взаємоузгодженості між інструментами бюджетного планування з соціально-економічним плануванням розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що надасть можливість для формування обґрунтованого перспективного бюджетного плану, прогнозування бюджетних надходжень та планування обсягу видаткових зобов'язань з врахуванням податкового потенціалу територій, забезпечення оптимального балансу між власними і позиковими ресурсами, відповідність річного бюджету середньостроковим пріоритетам. Базою бюджетного планування виступає бюджетне прогнозування. Сутність прогнозування полягає в передбаченні, що випереджає відображення дійсності. Прогноз розкриває альтернативи, тенденції, протиріччя, визначає умови, при яких забезпечується вирішення поставлених завдань. Мета розробки прогнозу полягає в формуванні уявлення про майбутні тенденції при різних умовах, що дозволяє своєчасно виявити ризики та уникнути негативних результатів.

Сутність державного прогнозування полягає в науково обґрунтованому передбаченні напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Відповідно державне прогнозування розкриває альтернативи, тенденції, протиріччя, визначає умови, при яких забезпе-

чується вирішення поставлених завдань органів державної влади та місцевого самоврядування. Мета розробки прогнозів полягає в формуванні уявлення про майбутні тенденції при різних умовах та рівня впливу екзогенних та ендогенних факторів на соціально-економічний розвиток країни, що дозволяє своєчасно виявити ризики та уникнути негативних результатів.

Важливість бюджетного прогнозування полягає в тісному зв'язку бюджетної архітектури з макроекономічними показниками. Так, на формування бюджету впливає комплекс заходів грошово-кредитної політики, інституційні та структурні характеристики економіки. У свою чергу, важливо враховувати бюджетні параметри при виборі сценарію макроекономічної політики. Відповідно бюджетний прогноз є засобом обґрунтування вибору бюджетної стратегії та прийняття конкретних рішень органами державної влади та місцевого самоврядування щодо бюджетного регулювання. Разом з цим, бюджетне прогнозування, з однієї сторони, є основою для вироблення прогнозу соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому, своєчасного і обґрунтованого складання проектів державного та місцевих бюджетів на плановий бюджетний період та на середньострокову перспективу для прийняття економічних, соціальних і політичних рішень у процесі виконання відповідних бюджетів. З іншої — бюджетне прогнозування базується на прогнозі соціально-економічних показників розвитку країни [8].

Основне завдання бюджетного прогнозування полягає у визначенні наукових передумов, що включають обґрунтування джерел формування та напрямів використання бюджетних коштів, науковий аналіз економічно обґрунтованого розміру надходжень до відповідного бюджету, передбачення майбутнього рівня надходжень та напрямів використання бюджетних коштів, оцінку можливих наслідків прийнятих рішень у бюджетній сфері. Бюджетне прогнозування орієнтує на пошук дієвого механізму реалізації завдань бюджетної політики з урахуванням впливу екзогенних та ендогенних факторів впливу на бюджетний простір. При цьому безперервність бюджетного прогнозування обумовлює систематичне уточнення бюджетних показників у взаємозв'язку з трансформаційними процесами соціально-економічного розвитку країни.

У процесі бюджетного прогнозування використовується значну кількість загальноекономічних методів, зокрема: економічного та системного аналізу, економічного моделювання, експертних оцінок, ефективної ставки оподаткування, еластичності, трендів тощо. Вибір методу визначається цілями та завданнями, які необхідно вирішити в процесі прогнозування. При розробці математичних моделей процес дослідження розбивають на декілька стадій: постановка задач; розробка загальної специфікації моделі з виділенням змінних; вибір моделі, яка визначає можливі форми взаємозв'язку між змінними; ідентифікація параметрів; перевірка рішень на математичну та змістовну несуперечність; формування критеріїв, які відображають правила вибору вирішення проблеми з альтернативних варіантів; створення інформаційної бази. Переваги застосування методів економічного моделювання у бюджет-

ному прогнозуванні полягають в можливості врахування взаємозв'язку бюджетних показників з макроекономічними процесами в країні. Факторні моделі відображають залежність результуючого показника від динаміки одного або декількох факторів та будуються на основі емпіричних динамічних рядів у вигляді регресійних рівнянь. Для розробки довгострокових прогнозів бюджетних показників застосовуються імітаційні моделі, за допомогою яких передбачаються наслідки застосування відповідних фінансово-бюджетних інструментів.

З метою підвищення якості бюджетного прогнозування існує необхідність: впровадження ефективних засобів, що дозволять удосконалити існуючі процеси аналізу і планування доходів бюджету, підвищити рівень інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання; розробка математичної моделі прогнозування доходів бюджету, яка враховуватиме показники соціально-економічного розвитку країни, зміни в податковому та бюджетному законодавстві, тенденції та циклічність розвитку соціально-економічних процесів, що дозволить на цій основі здійснювати факторний аналіз відхилення фактичного рівня виконання доходів бюджету від затверджених показників. Важливими завданнями є взаємоузгодження цілей і завдань складових бюджетної політики, пріоритетів бюджетної політики з програмами соціально-економічного розвитку країни на перспективу. Таким чином, з метою забезпечення розвитку суспільства, реалізації довгострокової стратегії необхідна якісно нова система бюджетного прогнозування як науково-обґрунтований процес, що базується на пізнанні та передбаченні факторів, які впливають на бюджетні показники.

Нині механізм вітчизняного бюджетного прогнозування потребує удосконалення, зокрема завдяки використанню економічного та статистичного аналізу сформованих у країні тенденцій соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що дозволить з певним ступенем ймовірності визначити вплив різних факторів і умов на збалансованість та стійкість бюджетної системи. Важливого значення набуває запровадження системи середньострокового бюджетного планування і прогнозування виходячи з макроекономічної та бюджетної стратегії, що надасть можливість сформулювати пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку країни, оцінити необхідні фінансові ресурси для реалізації даних завдань та визначити основні джерела їх отримання. Розробка середньострокових бюджетних прогнозів надає можливість для прийняття обґрунтованих, раціональних рішень, оцінки їх наслідків у майбутньому [4].

Бюджетна стратегія є вагомим складовим державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом її впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та є сукупністю таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина

бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітектоники фінансової системи.

Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави знаходиться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітекtonіка бюджетної стратегії має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічної складової суспільства. Зазначене потребує удосконалення інституційного середовища економічного та бюджетного простору, підготовки відповідних інституційних змін. Вагомим чинником ефективної бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається у тому числі під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка бюджетної стратегії має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура бюджетної стратегії як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи, що економічна діяльність здійснюється у межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель бюджетної стратегії має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної стратегії потребує використання адаптивної архітектоники системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави [9].

Ефективне та результативне використання бюджетних коштів таке залишається однією з найважливіших проблем планування й виконання бюджету в умовах достатньо обмежених бюджетних ресурсів, і важливим кроком щодо вирішення цього питання є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Основними завданнями при цьому визначено обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, застосування принципів перспективного бюджетного прогнозування і планування; оптимізація бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та удосконалення методології оцінки їх результативності; впровадження системи контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, системи оцінки результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, по-

винна забезпечувати бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання задля забезпечення всебічного розвитку суспільства.

Встановлення довгострокових цілей та завдань бюджетної стратегії, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної стратегії на соціально-економічний розвиток держави. Розробка прогнозних бюджетних показників на довгострокову перспективу, бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, безперечно, підвищить керованість бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування бюджетної системи в цілому.

ВИСНОВКИ

Розвиток системи бюджетного планування обумовлює необхідність удосконалення інституційних засад бюджетного процесу. Доцільним є розширення інформації у бюджетних програмах щодо стратегічних цілей, досягнення яких покладено на головного розпорядника бюджетних коштів. Актуальним є запровадження у процес бюджетного планування механізму розробки щорічних доповідей головними розпорядниками бюджетних коштів про виконання програм. Планування видаткової частини бюджету суттєво впливає на стійкість фінансової системи та макроекономічну збалансованість. Важливим є питання оптимізації показників дефіциту бюджету та бюджетних видатків, відповідно до пріоритетів економічної політики країни, підвищення ефективності використання інституту бюджету у сфері стимулювання внутрішнього попиту та зростання економіки. Необхідно удосконалити методологічні засади планування бюджету в частині визначення соціально-економічного ефекту від здійснення видатків у середньостроковому періоді. Важливим є удосконалення методологічних підходів до моніторингу реалізації бюджетних програм протягом бюджетного періоду, стану виконання запланованих результативних показників, завдань для досягнення поставленої мети, їх відповідності пріоритетам розвитку країни. Доцільним є здійснення програмно-цільового планування та виконання видаткової частини бюджету відповідно до структурно-функціональної моделі бюджетування, яка ґрунтується на інтеграції цілей соціально-економічного розвитку країни на довго- та середньострокову перспективу у процес планування бюджетних видатків, що забезпечить підвищення рівня ефективності державних фінансів, поглиблення взаємозв'язку між бюджетними призначеннями та пріоритетами розвитку економіки і соціальної сфери, сприятиме посиленню дієвості бюджетної політики.

Програмно-цільовий метод планування потребує удосконалення у сфері застосування механізму оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. Важливим є запровадження методологічних підходів до визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якіс-

них показників та оцінювання програми за результатами виконання. Зазначене дозволить формалізувати порядок ухвалення рішень про необхідність планування бюджетної програми у державному бюджеті на наступний бюджетний період виходячи із соціально-економічної результативності її виконання. Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання програм шляхом порівняння результатів виконання бюджетних програм між розпорядниками коштів та головними розпорядниками коштів, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватися на основі кінцевих стратегічних цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Середньострокове бюджетне планування сприяє формуванню стійкого макроекономічного середовища, відновленню та підтриманню високих темпів економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі, забезпеченню оптимального податкового та боргового навантаження, та завдяки цьому підвищити рівень гарантій виконання державою соціальних зобов'язань. Важливим є запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової частини системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики.

Запровадження перспективного планування бюджету дозволить структурувати видатки на основі стратегічних програм розвитку країни відповідно до цілей державної політики, що спрямовані на досягнення конкретних результатів, та забезпечують інтеграцію державних рішень у бюджетний процес. Зазначене сприятиме підвищенню рівня прозорості спрямування видатків та концентрації на їх результативності, розпорядникам бюджетних коштів надається більше управлінських повноважень при прийнятті рішень щодо розподілу та використання бюджетних асигнувань для досягнення запланованих фінансових результатів. Для досягнення достатнього рівня бюджетної результативності важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за пановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів. Перспективне бюджетне планування є важливим інструментом державного регулювання економіки і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави.

Література:

1. Бюджетна система: монографія / За ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 871 с.
2. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. — К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2015. — 376 с.

3. Кругман П. Выход из кризиса есть / Кругман Пол; пер. с англ. — М.: Азбука Бизнес, 2013. — 320 с.

4. Макогон В.Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. Бізнес Інформ. 2017. — № 10. — С. 314—318.

5. Мельниченко С.І. Державна фінансова політика соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. — 2015. — № 1. — С. 12—22.

6. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика, 18-е издание / Пер. с англ. — М.: "И.Д. Вильямс", 2010. — 1360 с.

7. Мэнкью Н. Г. Принципы экономикс / Мэнкью Н. Грегори; пер. с англ. — СПб.: Питер, 2012. — 672 с.

8. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. Казна України. 2014. — № 6. — С. 25—28.

9. Чугунов І.Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. 08.04.01 / І.Я. Чугунов. — К., Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2003. — 37 с.

10. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. — 2016. — № 28/1. — С. 217—226.

References:

1. Fedosov, V.M. and Yuriy, S.I. (2012), *Biudzhetna systema [Budget system]*, Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Chuhunov, I.Ya. Pavelko, A.V. and Kanieva, T.V. (2015), *Derzhavne finansove rehulivannia ekonomichnykh peretvoren' [State financial regulation of economic transformations]*, Kyiv.nats.torh.-ekon.un-t, Kyiv, Ukraine.

3. Krugman, P. (2013), *Vygod iz krizisa est' [There is a way out of the crisis]*, Azbuka Biznes, Moscow, Russia.

4. Makohon, V.D. (2017), "Budget forecasting as an instrument of state regulation of economic processes", *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 314—318.

5. Mel'nychenko, S.I. (2015), "State financial policy of socio-economic development of the country", *Visnyk KNTEU*, vol. 1, pp. 12—22.

6. Samuel'son, P.E. and Nordkhaus, V.D. (2010), *Ekonomyka [Economy]*, Y.D. Vyl'iams, Moscow, Russia.

7. Mjenk'ju, N.G. (2012), *Principy jekonomiks [Principles of economics]*, Piter, St.Petersburg, Russia.

8. Chuhunov, I.Ya. (2014), "Budget relations in the system of socio-economic development of the country", *Kazna Ukrainy*, vol. 6, pp. 25—28.

9. Chuhunov, I.Ya. (2003), "The budget system as an instrument for economic development regulation", Ph.D. Thesis, *Economy, In-t ekon. prohnozuvannia NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

10. Chuhunov, I.Ya. and Ihnatiuk, I.M. (2016), "Formation of budget expenditures in the system of socio-economic development of the country", *Ekonomichnyj visnyk universytetu. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj universytet imeni Hryhoriia Skovorody*, vol. 28/1, pp. 217—226.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019 р.